

**OLIV TA'LIM BITIRUVCHI BOSQICH TALABALARIDA
BOSHQARUVCHANLIK LAYOQATINI SHAKLLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK OMILLARI**

*Milliy universitet Ijtimoiy fanlar fakulteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 2-bosqich magistranti
Raxmonova Gulbonu Yunus qizi*

Annotatsiya: Bugungi kunning eng dolzarb muammolardan biri oliy o'quv yurtlaridagi ta'lim-tarbiya ishlari samaradorligini keskin oshirishdan iborat. Oliy o'quv yurtlaridagi ta'lim-tarbiya jarayonlari samarali amalga oshirish uchun talabalar bilan o'qituvchilar o'rtasida uzluksiz ta'sir o'tkazish hukm surishi lozim.

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya jarayonlari, ijtimoiy yetuklik, g'oyalar va o'zlashtirish.

Oliy o'quv yurtidagi ta'limning o'ziga xos xususiyatlari talabalarning boshqa ijtimoiy guruhlar bilan muloqotga kirishish uchun muhim imkoniyat yaratadi. Talabalik davrining asosiy xususiyatlaridan biri - ijtimoiy yetuklikning jadal surat bilan ro'yobga chiqishidir.

Talabalarga mustaqil bilim olish, o'z faoliyatini o'zi tashkil qilishi, o'z-o'zini boshqarish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va hokazolarni o'rgatishdir. Bu vazifalarni amalga oshirishning asosiy omili -monologik ma'ruzadan dialogik ma'ruzaga-muloqotga o'tishdir. Ijtimoiy yetukliklarning tadqiqotlari shaxs hayot tajribasini egallashda unda o'zligini anglash vujudga keladi, jumladan, shaxsiy hayotining mazmunini anglashi, aniq turmush rejalarini tuzishi, kelajak hayot yo'lini belgilashi va hokazolar amalga oshirishini ko'rsatadi. Talaba asta-sekin mikroguruhning notanish sharoitlariga ko'nikib boradi, o'zining haq-huquqlari va majburiyatlarini bila boshlaydi.

Talaba nuqtai-nazaricha, ideal «men» ham muayyan mezon asosida yetarli darajada tekshirib ko'rilmagan, shuning uchun ular tasodifiy, g'ayritabiiy his etilishi muqarrar, binobarin, real «men» ham shaxsning haqiqiy bahosidan ancha yiroqdir. Oquv yili boshida talabada ko'tarinki kayfiyat, oliy o'quv yurtiga kirganidan zavq-shavq tuyg'usi kuzatilsa, muayyan qonun va qoidalar bilan yaqindan tanishish natijasida uning ruhiyatida keskin tushkunlik ro'y berishi ham mumkin. Bizningcha, oliy maktabda tarbiya ishlarini rejalashtirishda, ta'lim jarayonida talabaga o'ziga xos munosabatda bo'lish mazkur davrning muhim shartlaridan biridir.

Yuqorida aytilganlardan qat'iy-nazar yigit va qizlarni oliy o'quv yurtiga qabul qilish ularda o'z kuchlari, qobiliyatlari, aql-zakovatlari, ichki imkoniyatlari va

irodalariga qat'iy ishonch tug'diradi, ana shu ishonch o'z navbatida to'laqonli hayot va faoliyatni uyushtirishga umid tuyg'usini vujudga keltiradi.

Talabalar o'quv faoliyati muvaffaqiyatining muhim sharti oliy o'quv yurtidagi ta'lim jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, diskomfort, (noqulay, noxush) tuyg'usini bartaraf qilish, mikromuhitda yuz beradigan ziddiyatlarning oldini olishdan iboratdir. Odatda quyi kurs talabarlari o'quv faoliyatini mumkin qadar to'laroq tasavvur etishga harakat qiladilar, lekin uni boshqarish to'g'risida yetarli ma'lumotga ega bo'lmaydilar. Ko'pincha ular o'quv faoliyatini boshqarish deganda, o'quv materiallarini o'zlashtirilishini rejalashtirish, nazorat qilish, baholash kabilarni tushunadilar.

Talabalardagi qiyinchilikning asosiy sabablari talabalar o'quv faoliyatining to'g'ri usullarini bilmasligi, aqliy mehnatda kuch va imkoniyatlarni bir tekis taqsimlay olmasligidan iborat bo'lib, bular aqliy zo'riqishning negizi hisoblanadi. Talabalarda vujudga kelgan aqliy zo'riqish tasodifiy psixologik hodisa emas, uning zamirida shaxsiy o'quv faoliyatini oqilona boshqarish o'quvining zaifligi yotadi. Oliy o'quv yurti talabarlari kopincha o'quv materiallarini o'zlashtirishda bu faoliyatni tasodifiy boshqarishga harakat qiladilar. Bunda muayyan materiallar mantiqiy harakat bilan eslab qolinsa, qolganlari mutlaqo diqqatdan uzoqlashtiriladi. Natijada ular ma'ruzaning bir qismini tinglaydilar, uning mohiyatini bazor anglaydilar, uni konspektlashtirishga ulgurmaydilar.

O'quv yili mobaynida ana shu xolning davom etishi imtixon sessiyalarini talaba uchun qattiq sinovga aylantiradi. Shunga ko'ra oliy o'quv yurtining asosiy vazifalaridan biri talabani o'quv materialining asosiy manbalari bilan ishlashga o'rgatishdan, uning mustaqil bilish faoliyatini tashkil qilishdan, uni o'zini boshqarish usullari bilan tanishtirishdan iboratdir. Hozirgi vaqtda oliy o'quv yurtlarida qo'llanib kelinayotgan ma'ruzalarni shartli besh turga ajratish mumkin: axborot beruvchi, yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi, metodik-uslubiy, rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi.

Oliy o'quv yurti talabalarining ilm olishga intilishi, ishtiyoqi ko'p jihatdan ma'ruza va seminar mashg'ulotlarini kim va qanday olib borishiga, bular o'rtasidagi mantiqiy va tashkiliy bog'lanishlar mavjudligiga ham bog'liq. Yuqorida aytganimizday, o'qituvchi va talaba hamkorligi ta'lim samaradorligining muhim omilidir. Oliy maktabda hamkorlikdagi faoliyatning shakllanishi, uning ijtimoiy-psixologik jihatini tashkil qilish, har qanday faoliyatni, shu jumladan, o'quv faoliyatini tashkil qiluvchi tarkibiy qismlarni o'rganish so'nggi o'n yil ichida amalga oshirila boshladi.

Hamkorlikdagi faoliyatning mahsuli - talabalar mustaqil holda ilgari surgan yangi g'oyalar va o'zlashtirilayotgan faoliyatning mohiyatiga bog'liq maqsadlar va sh eriklikdagi shaxs pozitsiyasini boshqarish istaklarining yuzaga kelishidir.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Gozieva M. Umumiy psixologiya kursining «Shaxs» bo‘limi. (ma’ruzalar matni). T.2019 y. 28-37 b.
2. Rogov E. I. Nastolnaya kniga prakticheskogo psixologa. M.2018. I-tom-274-315, 369-374 b. II-tom 277-320 b.
3. Ахмедова, З. Ж. Трудности социальная адаптация студентов в вузе. Science and Education, 2022; 3(2), 1054-1059.